

Schepping of evolutie is een achterhaald dilemma

Scheppingsverhaal gaat over de toekomst

In het Darwinjaar barstte de discussie weer los: schepping of evolutie? Volgens Peter van ‘t Riet is dat een achterhaalde en vooral vruchteloze discussie. Zowel creationisten als evolutionisten klampen zich vast aan hun eigen beperkte invalshoek.

De bijbelse scheppingsverhalen in Genesis 1 en 2 zijn het beste te karakteriseren als filosofie in verhaal-vorm. Het verhaal is niet een filosofische beschouwing, over het ontstaan van de wereld maar over de aard van de wereld waarin wij leven, en over de verhouding waarin wij als mens staan tot de natuurlijke, de sociale en de morele werkelijkheid. Het scheppingsverhaal gaat niet over het verleden, maar over het heden en de toekomst. Juist de verhouding van de mens tot de natuurlijke werkelijkheid is interessant voor het vermeende dilemma tussen schepping en evolutie. Wat is het geval?

Gods eerste scheppingsdaad op de eerste dag van het scheppingsverhaal is de creatie van het licht. Het eerste dat God vervolgens doet, is zien! En Hij ziet dat het goed is. Waarom schept God als eerste het licht en is Zijn eerstvolgende daad zien, bekijken, observeren, om vervolgens tot het oordeel te komen dat het licht goed is? Gezien de rol die licht speelt in het bijbelse denken en andere bijbelteksten waarin licht een rol speelt, is er maar één conclusie mogelijk: licht betekent openbaarheid, zichtbaarheid, observeerbaarheid.

De wereld die vervolgens op een tweede tot en met de zesde dag geschapen wordt, is dus vanaf haar prille begin een openbare, zichtbare, observeerbare wereld. Niets geheimzinnigs aan! Alles behoort het daglicht te kunnen verdragen of het nu gaat om natuurlijke, sociale of morele verschijnselen. Dat was een revolutie in de tijd waarin het scheppingsverhaal werd geschreven (6e eeuw vCJ). Dat was een tijd waarin bij andere volken kennis van de wereld het privilege was van elitaire groepen priesters en andere machthebbers.

Sober

Deze eerste scheppingsdaad van God legt dus de grondslag voor een empirische houding tegenover de werkelijkheid. Bij vrijwel alles wat God daarna schept klinken de woorden: ‘en Hij ziet dat het goed is’. Het eerste scheppingsverhaal laat daarom maar één conclusie toe: deze wereld die we uit Gods hand ontvangen, moet bekeken, geobserveerd, bestudeerd, onderzocht en begrepen worden zoals die werkelijk is en niet zoals we graag zouden willen dat hij is.

Temidden van de scheppingsmysteriën van de omringende volken, legt dit sobere epos de grondslag voor onze moderne empirische opvatting van de natuur als een samenstel van natuurlijke krachten waarvan de werking bestudeerd en begrepen

Er zij licht! De aarde is dus te observeren. Foto SXC Renata C. Teixeira

kan worden. De natuurlijke werkelijkheid is geen spel van geheimzinnige goddelijke krachten die de mens in onzekerheid laten over zijn lot. Zij wordt aanvaard als een constructie van aan regels en wetten onderworpen materie waarop mensen wetenschap kunnen bedrijven. Er kan dus ten principale geen tegenstelling bestaan tussen de scheppingsfilosofie van de bijbel en de moderne natuurwetenschap.

Het scheppingsverhaal roept de mens op om in navolging van God de natuurlijke omgeving te observeren, te analyseren en te doorgronden. Als wetenschap uitwijst dat de wereld miljarden jaren oud is, dan is dat de wereld zoals we die van God ontvangen.

Karikaturen

Fundamentalistische christenen aanvaarden de wereld niet zoals die door God is geschapen als een empirisch bestudeerbare werkelijkheid. Zij versimpelen het scheppingsverhaal tot een primitieve vorm van geschiedschrijving, een karikatuur die het hun tegenstanders gemakkelijk maakt het als belachelijk ouderwets af te doen. Tegelijk doen zij zichzelf tekort omdat zij de filosofische diepte van het scheppingsverhaal over het hoofd zien.

Maar ook veel fanatieke evolutieaanhangers, hebben in deze discussie boter op hun hoofd. Ook onder hen zijn er velen die een karikatuur van deze theorie maken.

Veel opvattingen over evolutie zijn 19e-eeuws mechanistisch van aard. De evolutie lijkt wel een intelligente ontwerper: zij heeft bepaald dat..., de evolutie heeft ervoor gezorgd dat..., de genen willen worden doorgegeven..., etc. Dit zijn eerder uitspraken van gelovigen dan van goede wetenschappers.

Ook het adagium *survival of the fittest*, overigens niet van Darwin afkomstig maar van de Britse socioloog Herbert Spencer, is zo’n karikatuur. Deze uitspraak heeft sterk tautologische trekken, want op de vraag ‘wie het best aangepast is’, is maar één antwoord

planten dan dieren die slecht zijn aangepast. Natuurlijke selectie door het uitsterven van soorten die zich niet aan veranderingen weten aan te passen, valt niet te ontkennen. Maar is dat het enige verklaringsprincipe? Er stierven toch ook soorten uit door catastrofes zoals overstromingen, epidemieën, meteorietinslagen en de laatste eeuwen vooral door bejaging door de mens.

Zeker sinds de mens zijn invloed overal op de wereld doet gelden, is er vaak geen sprake meer van natuurlijke selectie, maar van selectie door menselijk toedoen. Zo is de dodo op het eiland Mau-

aan hun nageslacht doorgegeven. Sommige eigenschappen gedijen beter in bepaalde streken. Het verloop en de uitkomst van dit proces zijn echter niet alleen genetisch bepaald. Ook de omstandigheden waaronder de embryonale ontwikkeling plaatsvindt en de jongen opgroeien, zijn van invloed op de levenskansen van deze nieuwkomers.

Het geheel is een complex samenspel van factoren waar de biologie nog lang niet alles vanaf weet. Mutaties van erfelijk materiaal spelen een belangrijke rol, maar of het altijd om een volledig toevallig verschijnsel gaat dan wel een bepaalde oorzakelijk gestuurde ontwikkeling betreft is met vraagtekens omgeven. Kortom de klassieke evolutietheorie van uitsluitend ‘natuurlijke selectie’ en ‘mutatie van erfelijk materiaal’ is nogal aan de simpele kant. Zeker sinds de mens op aarde rondloopt. Die creëert in laboratoria nieuwe soorten planten waar geen natuurlijke selectie aan te pas komt. Wie gelooft dat nieuwe soorten alleen door God uit het niets geschapen kunnen worden, draait zich een rad voor de ogen.

Maar er zijn ook aanhangers van de evolutietheorie die deze theorie corrumpieren door al het menselijk gedrag uit zogenaamde evolutionaire principes te verklaren. Hoe waardevol de inzichten van de evolutietheorie zijn voor de ontwikkeling van het leven

De vermeende tegenstelling tussen schepping en evolutie is een tegenstelling tussen twee karikaturen

mogelijk: ‘degene die overleeft’. En daarmee draaien we in een cirkeltje rond. Dit soort aanhangers van de evolutietheorie maakt van een aantal eenvoudige biologische uitgangspunten een alles omvattende levensbeschouwing.

De klassieke evolutieopvatting herleidt de ontwikkeling en het voortbestaan van soorten tot twee basisprincipes. Het eerste is ‘natuurlijke selectie’: Dieren die goed zijn aangepast aan de natuurlijke omgeving maken een grotere kans zich voort te

ritius in de 17e eeuw waarschijnlijk uitgestorven door de varkens, honden, ratten en apen die door de Nederlanders naar het eiland waren meegenomen.

Mutatie

Het tweede basisprincipe van de evolutietheorie is de mutatie van erfelijke eigenschappen. Binnen een soort bestaat natuurlijke variatie. Soortgenoten verschillen van elkaar op menig lichaamskenmerk en deze verschillen worden in allerlei combinaties

r het heden en

Dieren die goed zijn aangepast aan de natuurlijke omgeving planten zich makkelijker voort. Foto SXC

op aarde onder natuurlijke omstandigheden, met de komst van de mens spelen naast natuurlijke selectie en mutatie van erfelijk materiaal ook andere factoren een rol. Die factoren zijn vooral van sociaal-culturele en meer nog morele aard.

Verklaring

Natuurwetenschappen zoals de biologie houden zich bezig met verklaring van de natuurlijke werkelijkheid. Zij kan verklaren waarom op een winderig eiland vooral kortvleugelige vliegen voorkomen, omdat de langvleugelige vliegen eerder de zee ingeblazen worden. Maar meer dan observeerbare feiten met andere feiten in verband brengen met behulp van theoretische begrippen, principes en modellen doet de natuurwetenschap niet. Aan al die feiten en verbanden ertussen is op geen enkele manier een norm te ontlelen voor het menselijk gedrag. De evolutietheorie schrijft ons niet voor dat we elkaar mogen doden, maar zij verbiedt het ons ook niet. Daarom kan de evolutietheorie niet gebruikt worden als bron voor ethiek, moraal en zedelijkheid. En daar treffen we het kardinale verschil met het scheppingsverhaal, dat een ethisch-morele in plaats van natuur-historische strekking heeft.

Als helemaal aan het eind van een lange reeks scheppingen (die overigens heel aardig de lijn van de evolutietheorie volgt: planten,

vissen, vogels, dieren) de mens geschapen wordt, gebeurt dat op een heel andere manier dan bij de voorafgaande levende wezens. God beraadt zich eerst, Hij spreekt zichzelf toe, Hij reflecteert op wat Hij gaat doen: 'laat Ons mensen maken!' En Hij denkt na over de aard van het wezen dat Hij nu gaat scheppen: naar Ons beeld en Onze gelijkenis zal Hij het maken. Hij denkt na over hun verhouding tot de rest van de schepselen: opdat zij het beheer voeren over de vissen van de zee, over het gevogelte aan de hemel en over het vee enz.

Dan maakt Hij de mens (enkelvoud) naar zijn beeld, man en vrouw maakt Hij hen (meervoud). Maar welk beeld van God hebben wij ons tot op dat moment in het verhaal kunnen vormen? Het is het beeld van een schepper, een schepper en nog eens een schepper. Dat betekent dat de mens als medeschepper op de aarde wordt geplaatst, een medeschepper die van God kan leren wat het betekent de wereld een scheppende hand toe te steken. Het scheppingsverhaal als inleiding op de Tora leert ons in tegenstelling tot de evolutietheorie waar het in het menselijk leven omgaat:

De empirische houding tegenover de werkelijkheid, een positieve benadering van de natuur (en zie het is goed!), goed beheer voeren over het planten- en dierenrijk (de vertaling 'heersen over' is in strijd met de geest van

het verhaal), reflecteren op eigen gedrag (hoe zullen we dit dan doen?) en het juiste evenwicht bewaren tussen individu en samenleving, tussen man en vrouw (de mens is man en vrouw, enkelvoud en meervoud tegelijkertijd).

In de Tora en de rest van de bijbel wordt dit beeld van de mens verder uitgewerkt in een groot aantal ethisch-morele aanwijzingen die vanuit de vaak barre samenlevingen van de oudheid de ontwikkeling naar een menswaardige samenleving beogen in te zetten.

De vermeende tegenstelling tussen schepping en evolutie is een achterhaald dilemma uit de 19e en 20e eeuw, een tegenstelling tussen twee karikaturen: fundamentalistische gelovigen die het scheppingsverhaal degraderen tot historie, en fundamentalistische evolutieaanhangers die hun theorie opwaarderen tot een allesomvattend perspectief op het leven. De verhouding tussen het scheppingsverhaal en de natuurwetenschap blijkt heel anders te kunnen worden geïnterpreteerd.

Peter van 't Riet

Meer informatie over het boek *De filosofie van het scheppingsverhaal* is te vinden op: www.petervantriet.nl.

